

Zofia Sokół, Dorota Gdańska

Symposium : "Likwidacja pism w okresie PRL"

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 31/1, 153-156

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SYMPOZJUM — „LIKWIDACJE PISM W OKRESIE PRL”

Prof. Alina Słomkowska zorganizowała w dniach 25—26 V 1990 r. w Instytucie Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego sympozjum naukowe nt. „Likwidacji pism w okresie PRL”. W sympozjum uczestniczyli współpracownicy Pracowni Historii Dziennikarstwa, profesorowie WDiNP, historycy prasy spoza Uniwersytetu Warszawskiego, dziennikarze oraz doktoranci i studenci. Ogółem wygłoszono 17 referatów i komunikatów.

W czasie obrad eksponowano prywatne zbiory prasy prof. A. Słomkowskiej, obrazujące zmiany zachodzące na rynku wydawniczym. Wystawa składała się z trzech części, z których pierwsza obejmowała pisma zlikwidowane, druga — przekształcane (dzienniki i tygodniki wojewódzkie byłej PZPR), trzecia poświęcona była tytułom nowo powstającym.

Referat wprowadzający pt. *Problemy badawcze związane z likwidacją pism w PRL* wygłosiła prof. Alina Słomkowska sięgając do genezy tego zjawiska w okresie dwudziestolecia międzywojennego, kiedy w poszczególnych latach liczbowo i procentowo było więcej likwidacji niż pism nowo założonych. W okresie powojennym referentka wyodrębniła następujące okresy likwidacji: rok 1947 (komasacja), lata 1948—1950 (centralizacja), 1957—1958 („odchylenie rewizjonistyczne”, tzw. „czarnowidztwo”, „infiltracja” kultu Zachodu itp.) oraz okres zawieszania pism w okresie stanu wojennego i lata 1989—1990.

Referat zatytułowany *Likwidacja audycji radiowych* przedstawił prof. Jerzy Myśliński. Rozważaniami objął lata 1944—1961, tj. do okresu umasowienia radiofonizacji i wprowadzenia telewizji w Polsce. Zlikwidowano wówczas szereg znanych i popularnych audycji radiowych: „Z dziejów barbarzyństwa niemieckiego w Polsce”, „Trybuna Radiowa”, „Jedziemy na Zachód”, „Stara i nowa demokracja” oraz wiele innych. Powody przerwania emisji były podobne jak w prasie drukowanej.

Red. Alojzy Leszek Gzella wygłosił referat *Likwidacja pism katolickich w PRL*, skupiając się głównie na jej pierwszym okresie zamkniętym cezurą roku 1953. Referent zwrócił uwagę na powolność odradzania się prasy katolickiej po wojnie i złożoność warunków utrudniających jej funkcjonowanie zwłaszcza w obliczu nowej ideologii.

Dr Andrzej Kozieł zaprezentował referat *Likwidacje pism związane ze zjednoczeniem ruchu robotniczego*, w którym wskazał na polityczne podłoże procesu związanego z łączeniem się PPR i PPS. Komuniści, zamykając tytuły Polskiej Partii Socjalistycznej, w tym kilka mających rangę symbolu, dążyli do zatarcia wszelkich śladów działalności socjalistów. Hegemonistyczne aspiracje PPR nie mogły zostać zrealizowane przy udziale obcej symboliki, symboliki partii zwalczającej ruch komunistyczny. Ogółem w wyniku zjednoczenia zlikwidowano 10 tytułów (łącznie z mutacjami) wydawanych przez PPS i tylko jeden tytuł PPR.

Dr Danuta Grzelewska przedstawiła referat pt. *Likwidacja tytułów pism południowych (1947—1953)*. Referentka zwróciła uwagę na podjęte w analizowanych latach działania centralistyczno-komasacyjne, w wyniku których spośród ośmiu tytułów pism południowych trzy zostały zlikwidowane.

Następny referat *Likwidacje czasopism „czytelnikowskich” w latach pięćdziesiątych*, wygłosiła mgr Lidia Piwońska. Pokazując kolejne etapy rozwoju założonej przez Jerzego Borejszą w 1944 r. Spółdzielni Wydawniczo-Oświatowej „Czytelnik”, referentka wskazywała jednocześnie na stopniowe uzależnianie koncernu od władz partyjnych. Zwróciła uwagę na odsunięcie J. Borejszy od wpływu na losy spółdzielni oraz na skutki przejęcia Instytutu Prasy „Czytelnika” przez RSW „Prasę”.

Dr Zofia Sokół zaprezentowała referat zatytułowany *Likwidacja czasopism kobiecych w Polsce*. W ciągu 40-lecia ukazywały się 73 tytuły pism kobiecych, w tym 48 samodzielnych i 25 w formie dodatków, wkładek lub działów. W ciągu tego czasu likwidacji uległo 51 tytułów, a powody były podobne, jak w innych grupach prasowych, zwłaszcza w pierwszym okresie, tj. w latach 1947—1948, późniejsze likwidacje powodowane były nie wytrzymywaniem konkurencji z ustabilizowanymi tytułami, takimi jak „Kobieta i Życie”, „Przyjaciółka”, „Świat Mody”, „Filipinka”, „Gospodyni”.

Red. Piotr Kościński zajął się tematyką likwidacji pism Stronnictwa Demokratycznego i Stronnictwa Pracy. Wyodrębnił dwa okresy likwidacji: pierwszy z lat 1947—1948 (względny polityczny) oraz drugi, po 1988 r. (powody ekonomiczne).

Organom ruchu ludowego poświęciła swój komunikat pt. *Likwidacja pism partii chłopskich w latach 1945—1950* mgr Grażyna Kubicka. W tym czasie ukazywało się 27 tytułów związanych z ruchem ludowym i partiami chłopskimi, które w związku ze zjednoczeniem ruchu ludowego zostały zlikwidowane; tylko w 1947 r., ze względów politycznych i ekonomicznych, likwidacji uległo 10 tytułów. Z wymienionych 27 tytułów wydawanych w latach 1945—1950, z wyjątkiem „Zielonego Sztandaru”, cała prasa uległa likwidacji.

Następny komunikat, zatytułowany *Likwidacja pism rzeszowskich*, opracowała dr Zofia Sokół. Referentka zakresem badań objęła 4 obecnie istniejące województwa południowo-wschodnie, na terenie których likwidacja odbywała się w trzech okresach: pierwszym w latach 1944—1947, gdy zlikwidowano cały, nowo utworzony system prasowy (56 tytułów); drugi w latach 1955—1960 (37 tytułów), gdy likwidacji uległy czasopisma społeczno-kulturalne, prasa powiatowa, młodzieżowa, sportowa, techniczna, urzędowa, zakładowa itp. Trzeci okres likwidacji przypadł na lata 1975—1981, gdy w wyniku reformy administracji terenowej, a potem stanu wojennego zmienił się obraz prasy regionalnej. Całkowitej likwidacji uległa prasa techniczna (13 tytułów), zakładowa (11), urzędowa (17), młodzieżowa (14). Ostatni okres likwidacji przypada na lata 1989—1990, gdy zawieszane są wszystkie dotychczasowe tytuły, najczęściej z powodów ekonomicznych.

Ostatnim z grupy komunikatów było wystąpienie mgr. Mariusza Załuskiego nt. *Likwidacji „Świata” po roku 1968*. Dotyczyło ono znanego magazynu ilustrowanego powstałego w 1951 r. i cieszącego się dużą popularnością czytelnictwem zwłaszcza wśród młodzieży. Pismo to stało się przedmiotem krytyki ze strony KC PZPR. Jego likwidacja była aktem politycznym i odbyła się w podobnych okolicznościach jak w przypadkach znanych z 1956 r. „Świat” został zawieszony nagle, w pełni powodzenia czytelnictwa. Redakcji nie pozwolono nawet pożegnać się z czytelnikami i podać im powody likwidacji.

Odrębnym punktem sympozjum było wspomnienie redaktorów naczelnych likwidowanych czasopism. Swoimi przeżyciami i uwagami na temat prasy śląskiej oraz likwidacji pism kulturalnych na Śląsku podzielili się red. Wilhelm Szewczyk. Określił specyfikę wydawania, funkcjonowania i zamykania czasopism kultural-

nych oraz opowiedział o własnych doświadczeniach związanych z wydawaniem i likwidowaniem czasopism: „Odra”, „Przemiany”, „Poglądy”, których był założycielem i wieloletnim redaktorem naczelnym.

Na temat likwidacji „Po prostu” mówił red. Eligiusz Lasota. Tytuł określił mianem czasopisma wydawanego przez grupę młodych dziennikarzy studentów, „szaleńców i maniaków, którzy chcieli zmienić świat”, a którym przyszło żyć w dobie przemian październikowych. Redaktor wspominał swoją walkę z cenzurą, szykany, wielogodzinne przesłuchania, konflikty z władzami i wreszcie sam moment likwidacji tytułu w okresie próby jego wznowienia po przerwie wakacyjnej 1957 r. Dziennikarzy związanych z tym pismem wydano z PZPR pod zarzutem „grupowej walki z partią” i „podważaniem podstaw ustroju”. Zakazano im pracy w dziennikarstwie.

Podobny wspomnieniowy charakter miało też wystąpienie red. Michała Michała Misiornego nt. likwidacji pisma „Wyboje”. Ukazywało się ono w Poznaniu w latach 1956—1957, wydawane było przez studentów i młodą inteligencję. „Wyboje” należały do grupy pism „październikowych”, ukazywały się przez 14 miesięcy. Dzieje pisma to historia walk cenzury z redakcją po dojściu Gomułki do władzy, to także bogata dokumentacja wypadków poznańskiego czerwca 1956 r. „Wyboje” zlikwidowano 4 XII 1957 r. i podobnie jak w przypadku „Po prostu” zakazano dziennikarzom pracy w zawodzie.

Chociaż temat sympozjum dotyczył likwidacji pism w okresie PRL, na salę, w czasie obrad nie zabrakło też akcentów odnoszących się do zmian zachodzących w latach 1989—1990 na wydawniczym rynku prasowym. Referat pt. *Likwidacja pism w latach 1989—1990* przedstawiła red. Elżbieta Ciborska. Autorka oparła się na danych z 1989 r. i pierwszych 5 miesięcy roku 1990, a także na dokumentacji zawieszania tytułów. W tym czasie zlikwidowano ogółem 133 tytuły, z tego 107 na 253 RSW „Prasa—Książka—Ruch”, 13 — PWRiL (zawieszono lub zlikwidowano), 4 — PSL, 3 — PZWL, 3 — „Pax”, 3 — SD, 3 — OPZZ. Głównym powodem likwidacji prasy była deficytowość pism. Obecny okres likwidacji lub zawieszania nie zamyka drogi do kontynuacji tytułów w innej formule własnościowej, co odróżnia ten okres od poprzednich, gdy likwidacja odbywała się tylko ze względów politycznych. Szczególnie burzliwe zmiany obserwuje się w prasie lokalnej, która szuka sponsorów, nowej formuły wydawniczej jak i własnościowej.

Problemy prawne dotyczące likwidacji pism omówił prof. Bogdan Michalski. Referent wymienił trzy przyczyny likwidacji pism: ekonomiczne, polityczne i z własnej woli, ale decyzją władz administracyjnych. Pokazał genezę i tło likwidacji w okresie dwudziestolecia oraz omówił powojenny, wzorowany na radzieckim system prasowy. Po wprowadzeniu stanu wojennego dokonano zmian w prawie prasowym. „Okrągły stół” przyniósł ze sobą system zgłoszeniowy w miejsce koncesyjnego, zniesienie cenzury natomiast spowodowało wprowadzenie systemu rejestracji tytułów. Nowe prawo prasowe wprowadza ochronę tytułu i winiety tytułowej, szaty graficznej, zawartości treści. Jest to ważne w związku z zakładaniem nowych tytułów, często nawiązujących do tradycji tzw. mocnych, zakorzenionych na rynku czytelnym.

Wystąpienie to wywołało ożywioną dyskusję, w której udział wzięli m.in. doc. A. Paczkowski, prof. A. Słomkowska, prof. B. Michalski i mgr Wiesław Koński. Najczęściej też podnoszono tematy związane ze zmianami na rynku prasowym w latach 1989—1990. Koncentrowano się na kwestiach prawnych, społecznych i politycznych dotyczących likwidacji pism, problemach związanych z zakładaniem dziennikarskich spółdzielni wydawniczych oraz sprawą finansowania prasy w nowej sytuacji ekonomicznej kraju. Wiele uwagi poświęcono też zagadnieniom związanym z wykorzystywaniem luk w obowiązującym prawie prasowym, co prowadzi

do pojawiania się niemal identycznych tytułów pism. Podniesiono także kwestię pewnych analogii między procesami na rynku prasowym z lat 1989—1990 a dwudziestolecie międzywojennym.

Istotnym uzupełnieniem, rozwinięciem i wzbogaceniem tematyki dotyczącej lat 1989—1990 było wystąpienie prezesa Stowarzyszenia Dziennikarzy RP, red. Mariana Podkowińskiego. Poinformował on o pojednaniu dwóch stowarzyszeń i — jak się wyraził — zakończeniu wojny bratobójczej wśród dziennikarzy. Bronił współtwórców prasy powojennej, podnosząc ich rolę w odbudwie dziennikarstwa zniszczonego w okresie okupacji. Ubolewał, że w wyniku likwidacji zniknęły z rynku prasowego pisma społeczno-kulturalne takie, jak np. „Kultura”, „Życie Literackie”. Tragedią polskiego dziennikarstwa nazwał bezrobocie, które wystąpiło po raz pierwszy od zakończenia wojny.

Zagadnienia dotyczące prasy lat 1989—1990 zdecydowanie zdominowały atmosferę drugiego dnia obrad sesji. Nie zabrakło też tego akcentu w jej podsumowaniu, którego dokonała prof. Alina Słomkowska, systematyzując powody likwidacji oraz wskazując na pewne jej analogie z okresem dwudziestolecia.

Dorota Gdańska, Zofia Sokół